

БЛАГОУКРѢНІЕ adv.

occurret in Supr

збоуѣ; ꙗбѡиѡ; ꙗꙋꙋꙋ; — εὐσεβῶς; ꙗꙋ: ꙋ
БЛН БЛАГОУКРѢНІЕ ЖИЖИТІИ О Х(РИСТОС)К. ПОУЖДА
АХЖ СД ЖРЯТИ БОГОМЪ ΕΥΣΕΒΩΣ Supr 68, 26; БКАХЖ
ЖЕ БОНИИ ... ЖИЖИТЪ БЛАГОУКРѢНІЕ ΕΥΣΕΒΩΣ Supr
69, 4sq. — Exh.

СГ. БЛАГОУКРѢНО

—
ДН numeri nota — v. ǵ numeri nota et ȝ numeri nota
glag.

АМАЛТИНЪ adj. poss.

occurret in Grig

АМАЛТИНЪ РОГЪ *Amalthein roh; Амаѡѡѡ роꙋ;*
Horn der Amalthea; — Ἀμαλθείας κέρα; Amaltheac
cornu, Cornu stibii — nomen filiae Job (hebr. Qeren-happūk
— cornu stibii): нарече прѣѡѡ ДЪНЪ. Б(Ъ)ТОРКИ ЖЕ
КАСЪК. третен же амаѡѡѡ роꙋѡ Ἀμαλθείας κέρα
Job 42, 14 Grig (κορυνοστοφει Gl). — Exh.

СГ. КОΡΥΝΟΣΤΟΦΕΑ

Delo pri slovarju je precej zahtevno, vendar so do sedaj izdali že enaidvajset snopičev in prišli do gesla nyně. Zelo pomembno pa je, da iz gradiva, ki so ga nabrali za slovar, nastajajo številne študije: o besednem zakladu posameznih spomenikov, o besednih variantah, sintaktičnih zanimivostih in podobno.

Tako veliko delo seveda ne more biti do nadrobnosti popolno. Na razne napake sta opozorila Bernštejn v reviji *Slavia* 30 (1961), str. 318—325, in Večerka, 40 (1971), str. 107—112. Vendar te napake niso tako bistvene in velike, da bi zmanjšale vrednost slovarja, pomembnega ne samo za slaviste, ampak za vse, ki se ukvarjajo z zgodovino in kulturo Slovanov.

Cvetana Tavzes
Ljubljana

PRIREJENI IZBOR SPISOV NOAMA CHOMSKEGA V SRBOHRVAŠČINI*

V svojem zapisu želim na kratko obvestiti bralce o knjigi, ki je namenjena predvsem širšemu občinstvu izobražencev, čeprav seveda ni rečeno, da ne bi mogla koristiti tudi kot uvodno berilo jezikoslovcem, ki bi se želeli šele seznani s transformacijsko generativno slovnico oziroma s to koncepcijo teorije jezika.

Knjiga je razdeljena na štiri dele, ki jim je urednik dal naslove: *Splošna načela, Teorija slovnice, pridobivanje jezikovnega znanja in Psihološke in filozofske implikacije*. Ti naslovi precej jasno kažejo, za kaj v posameznih delih gre, vendar pa so v vsakem poglavju bolj ali manj izrazito prikazana temeljna vprašanja, ki jih bomo skušali na kratko orisati ne glede na zgoraj razdelitev.

Že v prvem tekstu (iz predavanja Noama Chomskega na konferenci o pouku tujih jezikov leta 1965) naletimo na eno od osrednjih točk razglabljanja Chomskega o jeziku nasploh: »Najbolj očitna in najbolj značilna lastnost normalnega jezikovnega obnašanja je, da je inovativno ter neodvisno od stimulansov ... Zamisel, da je jezikovno obnašanje sestavljeno iz 'reakcij' na 'dražljaje', je navaden mit, prav kakor ideja, po kateri je to obnašanje stvar navade in posploševanja ... To lastnost inovativnosti in neodvisnosti od dražljajev

označujem s terminom 'ustvarjalni vidik uporabe jezika'« (str. 35). Ta inovativnost oziroma ustvarjalnost jezika tiči v temelju zamisli o transformacijsko generativnih slovnica; gre za prepričanje, ki ga Chomsky poudarja na vsakem koraku — da je namreč bistveno zanimivo pri jeziku to, da je vsak govorni predstavnik nekega jezika (oseba, ki ta jezik uporablja kot materin jezik; *opomba R. Bugarskega na str. 36*) sposoben tvoriti in razumeti stavke, ki so novi v tem smislu, da še nikdar niso bili izrečeni ali zapisani (prim. str. 36. zgoraj). Tu Chomsky navezuje na tradicijo tkim. univerzalne ali filozofske slovnice, ki jo je v devetnajstem stoletju povsem izpodrinilo zgodovinsko-primerjalno in poznejše strukturalno jezikoslovje; o tem govori v odlomkih v prvem, še podrobneje in obsirneje pa v četrtem delu izbora (*Psihološke in filozofske implikacije*). Chomsky začenja že z delom Juana Huarteja, španskega zdravnika s konca šestnajstega stoletja, in z njegovimi tremi nivoji inteligence: s »poslušnim intelektom«, načelom običajne empirične percepcije, dalje z normalno človeško inteligenco, ki je nosilec ustvarjalnosti v spoznanju, še posebej v zgoraj omenjenem jezikoslovnem smislu, ter končno s

* Noam Comski, *Gramatika i um*. Izbor in redakcija — Ranko Bugarski. Prevod — R. Bugarski in Gordana B. Todorović. Nolit. Beograd 1972. 288 str.

pravo ustvarjalno domišljijo, ki »presega normalno inteligenco« (str. 197, 198). Distinkcija, ki Chomskega predvsem zanima, je distinkcija med prvima dvema vrstama intelekta. Skupaj z racionalistično mislijo sedemnajstega stoletja je prepričan, da je prva vrsta intelekta, ki sloni zgolj na empirističnem načelu, da »ni nič v umu, česar prej ne bi bilo v čutih«, povsem nesposobna in neprimerna za jezikovno dejavnost. To je prav tisto vprašanje, ki je povzročilo kartezijansko postuliranje »res cogitans« poleg »res extensa«. »Kartezijanci so skušali poudariti, da teorija o fizičnih telesih, če jo izkristaliziramo, razjasnimo in izdelamo do skrajnih možnosti, še vedno ne more pojasniti dejstev, ki so introspektivno očitna in ki jih potrjuje tudi naše opazovanje drugih ljudi v akciji. Posebej ta teorija ne more pojasniti normalne uporabe jezika, prav kakor ne more pojasniti tudi temeljnih lastnosti misli. Zatorej se je treba sklicevati na čisto novo načelo; po besedah kartezijancev: treba je predpostaviti neko drugo substanco, katere bistvo je misel, poleg telesa z njegovimi esencialnimi lastnostmi prostorskega in gibanja. To novo načelo vsebuje neko 'ustvarjalno lastnost', najočitnejše v tistem, kar bi lahko imenovali 'ustvarjalni vidik uporabe jezika'; to je distinktivno človeška sposobnost, izraziti nove misli in pojmiti povsem nove izraze misli v okviru 'vzpostavljenega jezika', jezika kot produkta kulture, podrejenega zakonom in načelom, ki so delno lastna le njemu, delno pa odraz splošnih lastnosti uma« (str. 193—194).

Če se vrnemo k čisto jezikoslovni problematiki, pomeni vse to, da so tako rekoč vse izjave v jeziku nove, zaradi česar jezikovna sposobnost posameznika ne more biti produkt golega registriranja pogostnosti posameznih stavkov oziroma stavčnih konstrukcij. »Isto velja tudi za strukture, če nam 'struktura' nekega stavka pomeni niz kategorij, ki jim pripadajo njegove zaporedne besede ali morfemi« (str. 124). (Ob tem je zanimiva pripomba R. Bugarskega (na isti strani), ki izraža dvom v neomejeno možno število struktur stavkov; opozarja namreč na možnost drugega pojmovanja strukture stavka — kot »splošnejšega obrazca, bolj funkcionalno kakor pa kategorialno definiranega«.) Če pa je tako, potem je jasno, da v temelju jezikovne sposobnosti človeka tičijo neka univerzalna načela, ki jih ni mogoče pridobiti po empirični poti; resnično je Chomsky mnenja, da gre za prirojeno strukturo človeškega uma. Končni cilj lingvistične analize je prav razkritje teh temeljnih načel oziroma

njihov opis; v tej nalogi se interesi jezikoslovja prav gotovo tesno prepletajo z interesi psihologije. Seveda pa je takšna koncepcija jezikoslovja in psihologije močno tuja behavioristično in empiristično usmerjenemu jezikoslovju in psihologiji, ki si takšnih vprašanj načelno ne moreta niti zastavljati.

Doslej smo nekajkrat srečali izraz »jezikovna sposobnost«. Gre za temeljno distinkcijo, ki jo dela Chomsky med »jezikovno sposobnostjo« in »govorno dejavnostjo« (competence, performance): »Brez nadaljnje razprave izhajamo iz saussurovske distinkcije 'langue'/'parole', le da ne sprejemamo saussurovske redukcije pojma 'langue' na sistem elementov, temveč ga pojmujeemo tudi kot sistem pravil« (str. 173). V zvezi s tem se jezikoslovno raziskovanje lahko ukvarja s tremi elementi. Prvič so tu primarni jezikovni podatki, se pravi obstoječi stavki; potem je tu slovnica, zgrajena na podlagi teh podatkov; na sredi med obema pa je tisti model, ki omogoča gradnjo take slovnice. Slovnica, ki bi se omejila na točen opis primarnih podatkov, bi ustrezala »ravnini observacijske adekvatnosti«. Takšna slovnica za Chomskega ni zanimiva. Slovnica, ki pravilno razlaga »langue«, to je jezikovno sposobnost govornika, ustreza »nivoju deskriptivne adekvatnosti«. (»Deskriptivno adekvatna slovnica« torej za Chomskega nikakor ni tista, ki čim bolj točno opisuje strukturo nekega danega korpusa stavkov.) Takšne so lahko slovnice posameznih jezikov; takšna mora biti vsaka transformacijsko generativna slovnica. Te slovnice pa so skupaj z zgoraj omenjenimi modeli, ki omogočajo njihovo gradnjo, predmet lingvistične teorije, katere naloga je, da »opiše notranjo strukturo PM« (pridobivalnega modela, t. j. zgoraj omenjenega modela za gradnjo slovnice) »in s tem pokaže, kako deskriptivno adekvatna slovnica izhaja iz primarnih jezikovnih podatkov.« Kolikor se teoriji tak opis posreči, ta teorija »ustreza ravnini eksplanatorne adekvatnosti«. Tu, pri tej zadnji »ravnini adekvatnosti«, gre za univerzalna načela, ki smo jih omenili v prejšnjem odstavku. Tu se konča slovnica in se začne teorija jezika. Tako smo spet pri univerzalni slovnici.

Iz univerzalne slovnice racionalistične dobe izhaja v zvezi s tem tudi distinkcija, ki je danes značilna za Chomskega in transformacijsko generativno slovnico. Že univerzalna slovnica je, kot pravi Chomsky, »potegnila ostro zarezno med nečim, kar lahko imenujemo 'globinska struktura' in 'po-

vršinsko strukturo' (deep structure — surface structure). Globinska struktura stavka je abstraktna forma, ki je osnova stavka in ki določa njegov pomen; prisotna je v umu, ni pa nujno neposredno predstavljen v fizičnem signalu. Površinska struktura stavka je dejanska organizacija fizičnega signala v fraze različnih velikosti, v besede iz različnih kategorij, z ustreznimi členki, fleksijami, zaporedjem itd. Temeljna predpostavka univerzalnih slovniciarjev je bila, da se jeziki skorajda ne razlikujejo na ravni globinske strukture — ki odraža osnovne lastnosti misli in pojmovanja —, da pa se lahko zelo razlikujejo na precej manj zanimivi ravni površinske strukture (str. 43). »Precej manj zanimiva je ravnina površinske strukture« je raven govorne dejavnosti, 'parole'; v jezikovno sposobnost, 'langue', pa spada globinska struktura, ki je predmet eksplanatorno adekvatne jezikovne teorije, ter transformacijski proces, ki je skupaj z globinsko strukturo predmet deskriptivno adekvatne transformacijsko generativne slovnice na ravni posameznih jezikov. Transformacijsko generativna slovnica je generativna po tem, da ustvarja (generira) nove stavke nekega jezika; transformacijska pa je po tem, da te stavke kot površinske strukture ustvarja iz globinskih struktur s pomočjo transformacijskih pravil. Pri tej konceptiji je semantična komponenta stavka določena že z globinsko strukturo; transformacije so stvar sintakse. Zato je razumljivo, da je vsaka »klasična« trans-

formacijsko generativna slovnica predvsem teorija sintakse. »...Neka generativna slovnica mora biti sistem pravil, ki ima iterativno sposobnost generiranja nedoločeno velikega števila struktur. Ta sistem pravil je mogoče razstaviti v tri glavne komponente generativne slovnice: sintaktično, fonološko in semantično. Zadnji dve sta povsem interpretativni; v rekurzivni generaciji stavčnih struktur ne igrata nobene vloge« (str. 94). »Seveda ni mogoče dokazati, da so semantični pojmi v slovnici brez koristi, prav kakor je nemogoče dokazati irelevantnost katerekoli druge skupine pojmov. Vendar pa se zdi, da raziskovanje takšnih postavk brez izjeme vodi k sklepu, da samo neka čisto formalna osnova lahko da trden in produktiven temelj za konstruiranje slovnice teorije« (str. 90).

Dejstvo, da so jezikoslovci Lakoff, Ross in McCawley, učenci Chomskega, »v nekem smislu postavili na glavo« (str. 73; uvod R. Bugarskega k drugemu poglavju) standardni model generativne slovnice, s tem da so ga utemeljili na semantiki, morda kaže, da je tu pomanjkljivost standardne transformacijsko generativne slovnice. Toda šele v prihodnosti bo mogoče reči, kateri izmed obeh modelov je plodnejši za raziskovanje jezika, in ali nista morda to le dve strani istega temeljnega vprašanja o jeziku, na katero bo lahko odgovorila ali bolje odgovarjala le vedno bolj poglobljena in hkrati razširjena teorija.

Janez Žitnik
Ljubljana

V OCENO SMO PREJELI

Koblar, Francè: Slovenska dramatika. 1. knj. (Od začetkov do naturalizma. Opremil Marijan Tršar.) Ljubljana, Slovenska matica 1972. 252 + (II) str. 8⁰.

Zgodovina slovenskega slovstva VII.: Slovestvo v letih vojne 1941—1945. Ur. Lino Legiša. Spisal Viktor Smolej. Ljubljana, Slovenska matica 1971. 390 + (I) str. s slikami. 8⁰.

Bacon, Francis: Eseji ali politični in moralni nasveti. (Poslovenila: Zdenka in Frane Jerman. Opremil Josip Korošec.) Ljubljana, Slovenska matica 1972. 241 + (III) str. 8⁰. (Filozofska knjižnica. 12.)

Borko, Božidar: Srečanja. (Opremila Miša Bernik.) Ljubljana, Slovenska matica 1971. 164 + (III) str. + 1 portr. 8⁰. (Spomini in srečanja. 6.)

Lipusch, Florian: Zmote dijaka Tjaža. Roman. (Opremil Matjaž Vidic.) Maribor, Obzorja 1972. 164 + (II) str. 8⁰.

Švabič, Marko: Sonce, sonce, sonce. (Opremil Milenko Matanovič.) Maribor, Obzorja 1972. 207 + (II) str. 8⁰.

Zupančič, Mirko: Literarno delo mladega A. T. Linharta. (Opremil Julijan Miklavčič. Imensko kazalo sestavila Lokar Slavka.) V Ljubljani, Slovenska matica 1972. 123 + (IV) str. 8⁰. (Razprave in eseji. 17.)

Linguistica XI. Ljubljana, Univerza v Ljubljani 1971. 94 + (I) str. 8⁰.

Umjetnost riječi. Časopis za nauku o književnosti. God. XV, br. 4. Zagreb, Hrvatsko filološko društvo 1971. Str. 275—348 + (IV) str. 8⁰.

Umjetnost riječi. Časopis za nauku o književnosti. God. XVI, br. 1. Zagreb, Hrvatsko filološko društvo 1972. 92 str. 8⁰.